

БОНДАРЕВА Олена – доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник кафедри української літератури, компаративістики та гринченкознавства, Інститут філології Київського університету імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна (o.bondareva@kubg.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7126-452X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.5>

Бібліографічний опис статті: Бондарева, О. (2021). Драматургічна антологія «Часо&Простір» як метатекст. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 47, 38–44.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.5>

ДРАМАТУРГІЧНА АНТОЛОГІЯ «ЧАСО&ПРОСТІР» ЯК МЕТАТЕКСТ

Анотація. У статті з кількох актуальних методологічних позицій розглянуто антологію сучасної української історичної драматургії «ЧАСО&ПРОСТІР», яку вписано в загальні контексти українського літературного антологізування XXI століття й у структурно-функціональні контексти ще восьми драматургічних колекцій, упорядкованих фахівцями Національного центру театрального мистецтва ім. Леся Курбаса. До цієї антології включено дванадцять сучасних драматургічних текстів Анни Багряної, Ярослава Верещака, Олександра Вітра, Олександра Гавроша, Богдана Жолдака, Надії Марчук, Олега Миколайчука-Низовця, Неди Нежданой, Анатолія Покришеня, Ігоря Юзюка. Установлено, що «ЧАСО&ПРОСТІР» можна розглядати як метатекстову структуру насамперед через внутрішні особливості цього корпусу (акцентована постать упорядника-«колекціонера», побудова певної внутрішньої стратифікації, двоїста природа концептуальної антології як літературного тексту і як літературознавчої рефлексії водночас, запрошення реципієнтів до різних форматів діалогічності, ускладнена семантика театральних знаків, деколоніальна оптика текстів). Разом із тим привернуто увагу й до зовнішніх контекстів антології «ЧАСО&ПРОСТІР» із багатьма сучасними українськими антологіями, у яких упорядковані тексти інших жанрів. Також відрефлектовано типологічні паралелі цього корпусу драматургічних текстів та інших драматургічних колекцій, що репрезентують на широкий загал реципієнтів (читачів/глядачів/дослідників/театрів) сучасну українську драматургію. У підсумку показано, у який спосіб драматургічна антологія «ЧАСО&ПРОСТІР» семіотизує сучасну художню версію української історичної ретроспективи: її «реперним» сюжетам присвоєно стійкі моделювальні смисли, ці сюжети наділено властивостями потенційних і перспективних структур, здатних впливати на подальші культурно-історичні процеси.

Ключові слова: антологія, колекція, драматургія, «ЧАСО&ПРОСТІР», метатекст, транспокліннева травма, семіотизація.

BONDAREVA Olena – Doctor of Philological Sciences, Professor, Chief Researcher at the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Grinchenko Studies, Institute of Philology of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2, Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, 04053, Ukraine (o.bondareva@kubg.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7126-452X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.5>

To cite this article: Bondareva O. (2021). Dramaturhichna antolohiya “Chas&Prostir” yak metatekst [Dramatic anthology “Time & Space” as a metatext.]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia “Filolohiia” – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 47, 38–44.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.5> [in Ukrainian].

DRAMATIC ANTHOLOGY “TIME & SPACE” AS A METATEXT

Summary. *The article examines the anthology of contemporary Ukrainian historical drama “TIME & SPACE” from several current methodological positions, which is inscribed in the general contexts of Ukrainian literary anthology of the XXI century and in the structural and functional contexts of eight more drama collections organized by the Lesy Kurbas National Center for Theater Arts. This anthology includes twelve modern dramatic texts by Anna Bagryana, Yaroslav Vereshchak, Oleksandr Viter, Oleksandr Gavrosh, Bohdan Zholdak, Nadiya Marchuk, Oleg Mykolaychuk-Nyzovets, Neda Nezhdana, Anatoliy Pokryshen, and Igor Yuzyuk. It is established that “TIME & SPACE” can be considered as a metatext structure primarily due to the internal features of this corpus (the accentuated figure of the compiler-“collector”, construction of a certain internal stratification, dual nature of conceptual anthology as a literary text and as literary reflection at the same time, invitation of recipients to different formats of dialogicity, complicated semantics of theatrical signs, decolonial optics of texts). At the same time, attention was drawn to the external contexts of the anthology “TIME & SPACE” with many modern Ukrainian anthologies, in which texts of other genres are arranged. The typological parallels of this corpus of dramatic texts and other dramatic collections, which represent modern Ukrainian drama to a wide range of recipients (readers/spectators/researchers/theaters), are also reflected. In the end, it is shown how the dramatic anthology “TIME & SPACE” semiotizes the modern artistic version of Ukrainian historical retrospective: its “benchmark” plots are assigned stable modeling meanings, these plots are endowed with properties of potential and promising processes that can influence further cultural.*

Key words: *anthology, collection, dramaturgy, “TIME & SPACE”, metatext, trans-knee trauma, semiotisation.*

Постановка проблеми. Від 2015 року зусиллями відділу драматургічних проєктів Національного центру театрального мистецтва ім. Леся Курбаса різними, проте вельми обмеженими накладками (від 100 до 500 примірників) видано дев'ять антологій сучасної української драми. При цьому аналітичне літературознавче поле щодо більшості цих видань є спорадичним або взагалі порожнім, хоча кількість і художня якість презентованих у серії антологій драматургічних текстів заслуговує на ґрунтовну літературознавчу рецензію. У статті до розгляду взято лише одну з антологій – «ЧАСО&ПРОСТІР», у якій читачам, дослідникам і сучасним театрам запропоновано 12 п'єс, належних до жанру історичної драми. Зовні вони далеко не всі присвячені українській історії, наприклад, «Амазономахія, або Останні зойк матриархату» О. Миколайчука-Низовця, «Яблуко Помони» О. Вітра, «Час чорного сонця» Н. Нежданої є текстами авторського міфосвіту та авторських символіко-алегоричних історій, проте в загальній структурі антології навіть вони набувають контекстуального звучання, суголосного сучасним стратегіям осмислення саме українського історичного поступу не як героїко-міфологічного, а як філософськи-буттєвого, нелінійного, позначеного, з одного

боку, глобальними травмами та викривленнями, а з іншого – національним оптимізмом і колосальним рефлексивним потенціалом. Це спонукає запропонувати аналітичний погляд на антологію «ЧАСО&ПРОСТІР» як на своєрідний метатекст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки аналітичний ракурс поєднуватиме кілька наукових підходів (культурно-антропологічний, історико-літературний, теоретико-літературний, інтермедіальний, постколоніальний), до уваги будуть узяті дослідження, відмінні за змістом і принципами опрацювання літературного тексту. Саме комплексний підхід до розгляду сучасних літературних антологій як корпусних і теоретично структурованих видань убачаємо головним маркером актуальності статті.

З історико-літературного погляду антологія «ЧАСО&ПРОСТІР» є одним із видань ще не завершеної антологічної серії, віднесеної до «етапу колекцій» (2015 – теперішній час), може бути вписана в так звану «жанрову колекцію» (Бондарева, 2021, с. 75), адже складається із сучасних драматургічних текстів, що презентують «новий погляд на історію та культурну спадщину» (Мірошніченко, 2020, с. 4). Сам «етап колекцій» засвідчує якісно нові підходи до укладання

драматургічних антологій, оскільки, на відміну від попереднього «етапу пошуку форматів» (1979–2014), головною метою якого було зібрати та презентувати сучасні драматургічні тексти, новий етап постає на розлогому тлі ґрунтовних наукових рефлексій про сучасну українську драму й на «архівному» досвіді антологій попередніх двох з половиною десятиліть, тому «засвідчує тенденцію до семіотизації новітньої української драматургії» (Бондарева, 2021, с. 76), яка, нарешті, постала як недискретний метатекст.

У культурно-антропологічній оптиці О. Галета запропонувала розглядати літературні антології як своєрідні колекції, у яких важливими є не лише «експонати» – включені до них літературні твори, а ті, де на перший план виходить сама постать колекціонера. На відміну від упорядника збірки-архіву, «колекціонер» як укладач концептуальної антології – це епістемологічно значно вища позиція. Саме «колекціонер», у нашому випадку укладач антології, на думку дослідниці, не лише «архівує», а й водночас «спостерігає за історією», а відтак саме він уможлиблює ситуацію, у якій «попередні культурні епохи самі перетворюються на елементи рухомої культурної збірки» (Галета, 2015, с. 96).

В аспекті теорії літератури про кожен з драматургічних антологій «етапу колекцій» логічно говорити як про своєрідну метакритичну систему, якою може бути охоплено велику «сферу застосування критичних та інтерпретаційних стратегій» (Енциклопедія постмодернізму, 2003, с. 258), що ними уможливлені найрізноманітніші способи прочитання окремих текстів та інтертекстів, окремих антологій у рамках відкритого антологічного проекту, а також цілісного контекстуального масиву концептуальних драматургічних антологій. Разом із тим «антологія є водночас і самою літературою, і літературою про літературу, тобто вже власне літературознавством», тож О. Галета закономірно визначає такий тип видань як «металітературу: мовлення про літературу самою ж такою літературою» (Галета, 2015, с. 103). О. Вісич звертає увагу на три різновиди західних наукових концепцій трактування метатексту «як пояснювального механізму та водночас суголосного явища самосвідомості літератури» (Вісич,

2018, с. 9): 1) пояснення, інтерпретація, коментар; 2) текст поза межами основного тексту, прив'язаний до нього, але відносно автономний; 3) надструктура, пов'язана з рецепцією та інтерпретацією твору, коли відбувається «запрошення читача до співавторства» (Вісич, 2018, с. 9).

Специфіку драматургічного твору Л. Синявська вбачає в наявності «умовного уявного діалогу» (Синявська, 2019, с. 21) між адресантом та адресатом, який виникає ще на етапі створення тексту в цій родовидовій площині, а Є. Васильєв приділяє увагу драматургічному метаперсонажу, сама наявність якого в драмі «є конститутивною ознакою її метатеатральності» (Васильєв, 2017, с. 192).

Якщо ж розглядати антологію драматургічних творів як текстів для театру, то з рівня теорії літератури ми переходимо в поле інтермедіальності, а з металітературності піднімаємося на рівень метатеатральності: остання, згідно з міркуваннями П. Паві, «є фундаментальною властивістю кожної театральної комунікації», оскільки «операція «мета» в театрі полягає в сприйманні сцени й усього того, з чого вона складається, ... як об'єктів, позначених указуючим (і заперечним) знаком (це не об'єкт, а значення об'єкта)» (Паві, 2006, с. 247).

Зрештою, антологією «ЧАСО&ПРОСТІР» засвідчено новий постколоніальний погляд сучасних драматургів на українську історію, яку «тривалий час писали «переможці»-окупанти – у казках і притчах, трагедіях і драмах, баладах і рок-операх, докудрамі й фентезі» (Мірошніченко, 2020, с. 10), а відтак її «маргінесність» балансувала «на межі різних систем влади й утиску» (Доманська, 2012, с. 147), породжуючи численні віктимні комплекси, актуалізовані літературою та гуманітарним знанням. У таких контекстах з визначеними рамками того, про що можна й про що не можна було говорити, А. Матусяк розмірковує про «змісти, витіснені із суспільної свідомості у сферу колективного несвідомого, натомість це витискання, дотримуючись фрейдівської думки, стає причиною виникнення суспільних травм, які виражені в культурних практиках» (Матусяк, 2020, с. 13). Отже, деколоніальний погляд на всю діахронію української історії та деколоніальний

перегляд українського пантеону історичних «героїв»/«не-героїв» є способом проговорення травматичного досвіду та суспільного пережиття за давнених травм, урешті-решт, вивільнення з-під їх тягаря колоніального минулого.

Різномірний міждисциплінарний аналіз концептуальної драматургічної антології сучасної історичної драми «ЧАСО&ПРОСТІР» стає **метою статті**, а реалізації мети сприятимуть такі завдання: уведення досліджуваного антологічного тексту в ширший контекст сучасних літературних антологій загалом і драматургічних антологій етапу колекцій зокрема; аналіз формозмісту та смислових контекстів антології «ЧАСО&ПРОСТІР» як деколоніального проекту; погляд на місію упорядників цієї антології та інших антологій етапу колекцій як на діяльність культурних «колекціонерів».

Виклад матеріалу. Антологія «ЧАСО&ПРОСТІР» повністю вкладається в теоретичну матрицю «літератури про літературу», тобто металітератури. Її чітко позиціонована архітектоніка (чотири розділи по три тексти, загалом 12 драматургічних творів) без наголошення на цьому числовому рішенні зримо кореспондує з іншими українськими антологіями XXI століття, що структуровані апостольським числом-символом 12: «Дванадцятка: наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття. Антологія урбаністичної прози» (Львів: ЛА «Піраміда», 2006); «Зв'язокрозрив 12х12/Сувязьразрыў 12х12. Антологія сучасної української та білоруської поезії» – 12 українських і 12 білоруських поетів (Київ: Критика, 2006); «А3, два, три... дванадцять – лист у пляшці: Антологія Авторського Зарубіжжя» (Львів: ЛА «Піраміда», 2010); «Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку» – переклади 12 знакових праць сучасних західних аналітичних філософів (Львів: Літопис, 2014); «12. Антологія прози літературного угруповання «Свідки Слова» (Київ: Український письменник, 2016); «12 неймовірних жінок: про цінності, які творять людину», проект Мар'яни Савки (Львів: Видавництво Старого Лева, 2019) тощо. Напрошується аналогія між текстами антології та нумерологічною семантикою числа 12 як символу космічного порядку та спасіння, зодіакальної гармонії

та «філософського каменя», логіки сакральної геометрії та раптового усвідомлення того, що раніше було прихованим. Очевидно, що й авторам драматургічних текстів відведено певні «апостольські» ролі у створенні нової драматургічної історії для постколоніальної України. Логіка такої історії теж визначена структурою антології «ЧАСО&ПРОСТІР»: від міфічних прачасів (розділ «Прадавня історія. Міфопростір»: «Амазономахія, або Останній зойк матріархату» О. Миколайчука-Низовця, «Яблука Помони» О. Вітра, «Час чорного сонця» Н. Нежданой) через утрачений «золотий вік» (розділ «Давня історія. Козаччина»: «Повернення в ніколи» Н. Нежданой, «Чарований запорожець» Б. Жолдака, «Алхімія Карла XII» О. Миколайчука-Низовця), через випробування «вогнем і залізом» (розділ «Нова історія. Війни»: «Балада про Крути» А. Покришеня, «Останнє танго у Хусті» О. Гавроша, «Ой, Дніпро, Дніпро...» І. Юзюка) до протистояння людини й тоталітарної держави-монстра (розділ «Новітня історія. На межі»: «Гойдалка, або Є в ангелів – від лукавого» А. Багряної, «Калина та песиголовці» Н. Марчук, «Пекельна дорога до раю» Я. Верещака).

Оскільки обсяг статті не дає змоги зупинитися на докладному аналізі кожної представленої в антології п'єси, то зосередимося на внутрішньому антологічному контексті, твореному через ті смисли й інтерпретаційні рівні, які є впізнаваними для українського читача/глядача в процесах постійного переосмислення української історії та кристалізації нової постколоніальної/деколоніальної української ідентичності. Це є важливою культурологічною акцією, оскільки, на відміну від традиційних релігійних спільнот, де «смісл переживається невід'ємним від історії як сукупності взаємопов'язаних подій і внаслідок подібного переживання належить водночас й особистості, й загалу» (Астрахан, 2021, с. 8), постмодерні спільноти не сприймають багато різних смислів живими та актуальними, тож на театр покладено місію їх перформативної актуалізації.

Які сучасні сенси відшукує упорядниця Н. Мірошниченко в першому розділі, який «історичним» можна вважати лише з великою натяжкою? В «Амазономахії» вона розгле-

діла модель перехідного періоду з нарочитим перелицюванням гендерних ролей, у «Яблуку Помони» – алюзії на Майдан 2013–2014 рр., у «Часі чорного сонця» – антиутопію про фальшивого короля – колишнього актора, який обманним шляхом очолив країну під час війни й намагався встановити авторитарну владу, що ледь не призвело до краху цієї країни (Мірошніченко, 2020, с. 4–5). До речі, остання п'єса писалася задовго до сучасних політичних «пристрастей» в Україні, у жодному разі не є реакцією на них, скоріше, універсальною художньою моделлю.

У розділі, присвяченому українському козацтву, відбувається сучасне переосмислення одного з найрепрезентативніших героїчних сюжетів української історичної міфології. Сучасні драматурги інтерпретують міф козацтва по-різному: через його перепрочитання в сюжеті втрати людиною власної подобизни, тобто своєї національної ідентичності («Чарований запорожець»), через трагічні трансформації та роздвоєння мужніх персонажів-воїнів під впливом імперського тиску, що, зрештою, призводить до їхньої загибелі («Повернення в ніколи»), через паралельні біографії молодого шведського короля Карла XII та досвідченого українського гетьмана Івана Мазепи й актуалізацію топосу «зради своїх» через їхню лояльність до спільного ворога обох правителів («Алхімія Карла XII»).

Військовий конфлікт на Сході України активізував увагу до переосмислення попередніх збройних протистоянь у ХХ столітті, тож вповні закономірним треба визнати включення до антології трьох сучасних історичних п'єс, у центр яких поставлені знаменита битва під Крутами («Балада про Крути»), військові події Другої світової війни на території Західної України («Останнє танго у Хусті») та криваве форсування Дніпра під час визволення Києва від німецько-фашистських окупаційних військ («Ой, Дніпро, Дніпро...»).

Останній розділ антології – це переосмислення трагедій голодомору («Калина та песиголовці») та масових репресій і депортацій («Є в ангелів – від лукавого») як ключових транспоколіннєвих тоталітарних травм українського суспільства, які не лише змінили його генофонд, а й заклали глибинні комплекси та ментальні травми, а також це й поповнення

пантеону драматургічних героїв, знакових для України, персоналією політичного діяча Степана Бандери («Пекельна дорога до Раю»).

Упорядниця намагається розташувати тексти так, щоб оформився внутрішній хронологічно лінійний сюжет антології як книги, що «розповідає про помилки і катастрофи, моменти слави і ганьби» (Мірошніченко, 2020, с. 10) українського народу, а також про його героїв і не-героїв і колонізаторів. Чимало раніше офіційних «героїчних» сюжетів (оспівана російською історіографією битва під Полтавою; Тарас Бульба як площинно-героїчна, за версією М. Гоголя, персоніфікація українського козацтва; позитивно конотоване радянською історіографією криваве форсування Дніпра; виправдання масових репресій і депортацій; заперечення голодомору; таврування постаті та спадщини Степана Бандери) при цьому деструктуровані й постають своїми протилежностями, натомість «героїчну» площину в антології займає індивідуальна культура опору та боротьба персонажів за національну ідентичність і власну людську гідність.

Моменти загального сюжетного напруження цілісного антологічного тексту створено різними авторськими концепціями драматургів, за рахунок чого мовби інспіровано внутрішню полеміку між ними. Також читач може моделювати уявні рецептивні діалоги з упорядницею антології, яка у вступному слові запропонувала коротенькі, дайджестові варіанти власної інтерпретації кожного з дванадцяти драматургічних текстів, зокрема й власних (упорядник Надія Мірошніченко має літературне ім'я Неда Неждана), адже кожен із цих текстів потенційніший за наведені інтерпретації й може бути прочитаний з інших читацьких/глядацьких/режисерських позицій.

Від кількох читачів антології «ЧАСО&ПРОСТІР» мені доводилося чути подив, що в контекст сучасних історичних драм не вписано п'єси про Майдан і війну на Сході України. Це свідомий крок упорядниці, оскільки Майдану та гібридній російсько-українській війні на Донбасі присвячено дві окремі антологічні колекції – «Майдан. До і після» (Київ: Світ знань, 2016) і «Лабіринт із криги й вогню» (Київ: Смолоскип, 2019).

Якщо вписувати антологічний проект «ЧАСО&ПРОСТІР» у контекст інших антоло-

гій «етапу колекцій», то варто наголосити на кількох особливостях. По-перше, у цій антології є драматургічні тексти, актуальні для інших колекцій: наприклад, «Пекельна дорога до раю» Я. Верещака під назвою «Дорога до Раю» та в дещо зміненому варіанті тексту входить до антології біографічної драми «Таїна буття», «Алхімія Карла XII» О. Миколайчука-Низовця в «Таїні буття» представлена скороченим варіантом «Гетьман і король», його ж «Амазономахія» – в антології української драми для дітей «Драмовичок», «Гойдалка» А. Багряної та «Калина і песиголовці» Н. Марчук увійшли до антології української жіночої драматургії «Мотанка». По-друге, кожен із укладачів має власну концепцію як оформлення антології, так і її супровідних текстів: наприклад, в антології «ЧАСО&ПРОСТІР» наявні вступне слово упорядника, біографічні відомості про авторів і їхні фото, що не є обов'язковим для інших антологій, у яких натомість трапляються додаткові аналітичні матеріали, післямови й інші структурні елементи. По-третє, не всі антології етапу колекцій мають додаткову внутрішню рубрикацію. Зрештою, кожна з антологій центрована особливим внутрішнім інтелектуальним сюжетом. Проте всі вони є репрезентативними корпусами сучасних драматургічних текстів,

частина з яких уже широко відома в Україні та за кордоном.

Висновки. Драматургічна антологія «ЧАСО&ПРОСТІР» є унікальною формою презентації сучасної української історичної драматургії широкому загалу реципієнтів – читачів/глядачів/дослідників/театрів. Оскільки цей корпус текстів включений до інших проєктів «етапу колекцій» як етапу певної семіотизації сучасних українських драматургічних антологій, то можемо говорити про те, що в аналізованій антології через драматургічну поетику семіотизовано українську історичну ретроспективу: її «реперним» сюжетам присвоєно стійкі моделювальні смисли, ці сюжети наділено властивостями потенційних і перспективних структур, здатних впливати на подальші культурно-історичні процеси.

Перспективи подальших досліджень – це насамперед докладний деколоніальний аналіз усіх художніх текстів, включених до антології «ЧАСО&ПРОСТІР», контекстуальний аналіз функціональних відмінностей у сприйнятті драматургічних текстів «Пекельна дорога до раю», «Алхімія Карла XII», «Амазономахія», «Гойдалка», «Калина і песиголовці» за їх розгляду в інших антологіях-колекціях, а також фахова інтерпретація сукупного масиву драматургічних антологій етапу колекцій.

ЛІТЕРАТУРА

- Астрахан Н.** Металітература як спосіб оприявлення метареальності: на шляху до нової картини світу. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2021. № 17. С. 6–15.
- Бондарева О.** Сучасні драматургічні антології у контексті антологізації українських культурних процесів. Стаття 1. Етап пошуку форматів (1979–2014). *Курбасівські читання. Науковий вісник НЦТМ ім. Л. Курбаса*. 2021. № 16. С. 50–86.
- Васильєв Є.** Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації. Луцьк : Твердиня, 2017. 532 с.
- Вісич О.** Метадрама : теорія і репрезентація в українській літературі. Луцьк : Вежа, 2018. 340 с.
- Галета О.** Від антології до онтології : антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття. Київ : Смолоскип, 2015. 639 с.
- Доманська Е.** Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле. Київ : Ніка-Центр, 2012. 264 с.
- Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та І. Тейлора ; пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
- Матусяк А.** Вийти з мовчання: деколоніальні змагання української культури та літератури XXI століття з посттоталітарною травмою / пер. з польськ. Львів : ЛА Піраміда, 2020. 307 с.
- Мірошниченко Н.** «Часопростір» новітньої української драми від минулого до майбутнього. ЧАСО&ПРОСТІР. Антологія сучасної української історичної драми : збірка п'єс / упоряд. Н. Мірошниченко. Київ : Саміт-книга, 2020. С. 4–10.
- Паві П.** Словник театру / пер. з фр. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 639 с.
- Синявська Л.** Українська драматургія кінця XIX – початку XX століття: комунікативні стратегії. Одеса : КП ОМД, 2019. 304 с.

ЧАСО&ПРОСТІР. Антологія сучасної української історичної драми : збірка п'єс / упоряд. Н. Мірошніченко. Київ : Саміт-книга, 2020. 512 с.

REFERENCES

- Astrakhan, N.** (2021). Metaliteratura yak sposib opruyavnennya metareal'nosti: na shlyakhu do novoyi kartyny svitu [Metaliterature as a way of expressing metareality: on the way to a new picture of the world]. *Literaturnyy protses: metodolohiya, imena, tendentsiyi*. – *Literary process: methodology, names, trends*, 17, pp. 6–15 [in Ukrainian].
- Bondareva, O.** (2021). Suchasni dramaturhichni antolohiyi u konteksti antolohizatsiyi ukrayinskykh kulturnykh protsesiv. Statyya 1. Etap poshuku formativ (1979-2014) [Modern dramatic anthologies in the context of anthologization of Ukrainian cultural processes. Article 1. The stage of searching for formats (1979-2014)]. *Kurbasivski chytannya. Naukovy visnyk NTsTM im. L.Kurbasa*. – *Kurbas' reading*, 16, 50–86 [in Ukrainian].
- Haleta, O.** (2015). *Vid antolohiyi do ontolohiyi: antolohiya yak sposib reprezentatsiyi ukrayinskoyi literatury kintsya XIX – pochatku XXI stolittya* [From anthology to ontology: anthology as a way of representing Ukrainian literature of the end of the XIX – beginning of the XXI century]. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].
- Domanska, E.** (2012). *Istoriya ta suchasna humanitarystyka: doslidzhennya z teoriyi znannya pro mynule* [History and modern humanities: research on the theory of knowledge about the past]. Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Matusyak, A.** (2020). *Vyyty z movchannya: dekolonialni zmahannya ukrayinskoyi kultury ta literatury XXI stolittya z posttotalitarnoyu travmoyu* [Breaking the silence: decolonial competitions of Ukrainian culture and literature of the XXI century with post-totalitarian trauma]. Lviv : LA Piramida [in Ukrainian].
- Miroshnychenko, N.** (Ed.) (2020). *CHASO&PROSTIR. Antolohiya suchasnoyi ukrayinskoyi istorychnoyi dramy* [TIME & SPACE. Anthology of modern Ukrainian historical drama]: zbirka pyes. Kyiv : Samit-knyha, 2020 [in Ukrainian].
- Miroshnychenko, N.** (2020). “Chasoprostir” novitnoyi ukrayinskoyi dramy vid mynuloho do maybutnoho [“Time and Space” of the latest Ukrainian drama from the past to the future]. *CHASO&PROSTIR. Antolohiya suchasnoyi ukrayinskoyi istorychnoyi dramy*. Kyiv : Samit-knyha (pp. 4–10) [in Ukrainian].
- Pavi, P.** (2006). *Slovyk teatru* [Dictionary of theater]. Lviv : Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006 [in Ukrainian].
- Synyavska, L.** (2017). *Ukrayinska dramaturhiya kintsya XIX – pochatku XX stolittya: komunikatyvni stratehiyi* [Ukrainian drama of the end of the XIX – beginning of the XX century: communicative strategies]. Odesa : KP OMD [in Ukrainian].
- Vasylyev, Ye.** (2017). *Suchasna dramaturhiya: zhanrovi transformatsiyi, modyfikatsiyi, novatsiyi* [Modern drama: genre transformations, modifications, innovations]. Lutsk: Tverdunya [in Ukrainian].
- Vinkvist Ch., Teylor Y** (Ed.) (2003). *Entsyklopediya postmodernizmu* [Encyclopedia of Postmodernism]. Kyiv : Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko “Osnovy” [in Ukrainian].
- Visych, O.** (2018). *Metadrama : teoriya i reprezentatsiya v ukrayinskiy literaturi* [Metadrama: theory and representation in Ukrainian literature]. Lutsk : Vezha [in Ukrainian].